

مضاعف‌سازی (تکرار) در گویش اورامی

محمد صدیق زاهدی

دانشجوی کارشناسی ارشد زبان‌شناسی دانشگاه تهران

چکیده:

این مقاله کوتاه به بررسی فرایند ساختواژی مضاعف‌سازی یا تکرار در گویش اورامی (هورامی) می‌پردازد و تلاشی است در جهت توصیف چگونگی کاربرد، انواع و مفاهیم آن بدانگونه که در این گویش مورد استفاده قرار می‌گیرد.

واژه‌های کلیدی: اورامی، مضاعف‌سازی، استمرار، تشدید، اعتراض

واجنویسی واژه‌های این مقاله با استفاده از علائم آوانگاری بین‌المللی (IPA) به شرح زیر

انجام گرفته است:

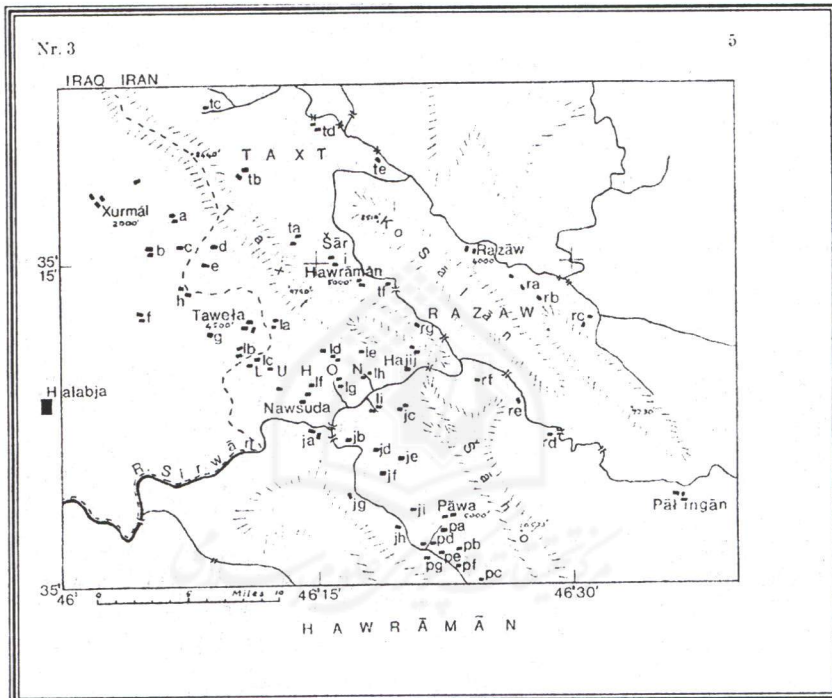
صامت‌ها:	صامت‌ها:
/i/ : بسته پیشین غیر گرد	/m/ : خیشومی لبی
/e/ : نیم بسته پیشین غیر گرد	/n/ : خیشومی لثوی
/ɜ/ : نیم باز پیشین غیر گرد	/p/ : انسدادی لبی بیواک
/æ/ : نیم باز پیشین گرد	/b/ : انسدادی لبی واگذار
/a/ : باز پسین غیر گرد	/t/ : انسدادی دندانی بیواک
/ɔ/ : نیم باز پسین گرد	/d/ : انسدادی دندانی واگذار
/ʊ/ : نیم بسته پسین گرد	/k/ : انسدادی نرم‌کامی بیواک

صامت‌ها:	صامت‌ها:
/u/: بسته پسین گرد	/g/: انسدادی نرم‌کامی واکدار
/ɪ/: مرکزی بسته گسترده (این علامت به جای علامت [ɨ] به کار رفته است. این واکه بسیار ناپایدار است و میان دو همخوان در جایگاه بدون تکیه معمولاً شنیده نمی‌شود. در این موارد اندکی بالاتر از حالت عادی نوشته می‌شود.)	/q/: انسدادی ملازی واکدار
	/ʔ/: انسدادی چاکنایی واکدار
	/f/: سایشی لب و دندانی بیواک
	/s/: سایشی لثوی بیواک
	/z/: سایشی لثوی واکدار
	/ʃ/: سایشی لثوی - کامی بیواک
	/ʒ/: سایشی لثوی - کامی واکدار
	/ç/: سایشی کامی بیواک
	/j/: سایشی کامی واکدار
	/x/: سایشی ملازی بیواک
	/ʕ/: سایشی حلقومی بیواک
	/h/: سایشی چاکنایی بیواک
	/y/: ناسوده کامی
	/w/: ناسوده لبی - نرم‌کامی
	/l/: کناری لثوی
	/ɭ/: کناری کامی شده
	/r/: لرزشی لثوی
	/ɾ/: زنشی لثوی

اورامی (هورامی) گویشی گورانی و یکی از زبانهای ایرانی نو است که در شاخه شمال غربی از گروه زبانهای ایرانی غربی قرار دارد. منطقه اورامان (اورامانات) در حد فاصل ۴۶ درجه تا ۴۶ درجه و ۳۰ دقیقه طول و ۳۵ درجه تا تقریباً ۳۵ درجه و ۱۵ دقیقه عرض جغرافیایی در دو کشور ایران و عراق در بین مناطق کردنشین واقع شده است (رک. نقشه). سخنگویان اورامی که هیچ گونه آمار دقیق و قابل اعتمادی درباره تعداد آنها در دست نیست در ایران در دو استان کرمانشاه و کردستان زندگی می‌کنند و خود را متعلق به ملیت کردی می‌دانند (ژویس بلو ۱۹۸۹، ۵۶۲-۵۵۵). گورانی ادبیات نسبتاً مهمی دارد که مطالب اساسی مربوط به گویشهای آن (از جمله اورامی) توسط

آرتور کریستن سن (۱۹۲۱) و کارل هذنک (۱۹۳۰) بر اساس نوشته‌های اُسکارمان (گردآوری و منتشر شده‌اند (آرانسکی ۱۹۷۷).

نظام آوائی اورامی شباهت قابل توجهی به نظام آوائی گویشهای کردی سنندج (سِنَه) و سلیمانیه دارد و دارای ۲۶ صامت (از جمله دو نیم صامت) و ۱۰ مصوت است (مکنزی ۱۹۶۶: ۷).

نقشه اورامان، نقل از مکنزی (۱۹۶۶)

مضاعف‌سازی یا تکرار فرایندی ساختوازی است. این اصطلاح به فرایندهایی اطلاق می‌شود که صورت یک تکواژ - معمولاً ستاک - را تغییر می‌دهند و همزمان عنصری معنایی به آن اضافه می‌کنند. در مضاعف‌سازی برای بیان یک مقوله صرفی، بخشی از یک تکواژ یا کل آن تکرار می‌شود. در حالت اول مضاعف‌سازی را ناقص و در حالت دوم آن را کامل می‌نامند (ینسن ۱۹۸۹: ۶۳-۷۶). زبانهای مختلف ممکن است از این فرایند به اشکال مختلف و برای بیان مفاهیم متفاوت مانند تشدید، تأکید، جمع بودن و غیره استفاده نمایند. یکی از موارد جالب استفاده از این فرایند در اورامی در مورد فعل، اسم و صفت مشاهده می‌شود.

الف) فعل

در مورد کلیهٔ افعال زمانهای ناقص و حال اخباری، مضاعف‌سازی به صورت تکرار کامل فعل همراه با پیشوندهای نفی -ma- و حال اخباری -mI- (که به ستاک حال بعضی از افعال اضافه می‌شود)، در صورتی که در جمله وجود داشته باشند، و جایگزین کردن شناسه با تکواژ -ay- و سپس قرار دادن کلمهٔ حاصل قبل از فعل اصلی انجام می‌گیرد. در نتیجهٔ انجام این کار یکی از دو مفهوم زیر به فعل اضافه می‌شود:

۱. استمرار. مثال:

faray	ʒænay	wafɔæy	geɫay	مصدر
عوض کردن	قفل کردن	خوردن	گشتن	
faru	(mI)ʒænu	mɪwafu	geɫu	حال اخباری اول شخص مفرد
عوض می‌کنم	قفل می‌کنم	می‌خورم	می‌گردم	
farayfaru	mɪʒænaymɪʒænu	mɪwafaymɪwafu	geɫaygeɫu	مضاعف‌سازی دارم می‌گردم
دارم عوض می‌کنم	دارم قفل می‌کنم	دارم می‌خورم		
farene	ʒænene	wæfene	geɫene	ناقص اول شخص مفرد
عوض می‌کردم	قفل می‌کردم	می‌خوردم	می‌گشتم	
farayfarene	ʒænayʒænene	wæfaywæfene	geɫaygeɫene	مضاعف‌سازی داشتم می‌گشتم
داشتم عوض می‌کردم	داشتم قفل می‌کردم	داشتم می‌خوردم		

۲. بیان عادت و رفتار معمول و یا تأکید، که در این حالت فعل به صورت منفی است. مثال:

wafɔæy	مصدر
خوردن	
mæwæfme	حال اخباری سوم شخص جمع
نمی‌خوریم	
mæwæfaymæwæfme	مضاعف‌سازی معمولاً/اصلاً نمی‌خوریم

- a) - či yanænæ piyazta niya? - چرا در خانه پیاز ندارید؟
 - mæwæfaymæwæfme. - اصلاً/معمولاً (پیاز) نمی‌خوریم.
- b) - færmawæ! - بفرما (غذا بخور)!
 - dæst waf bə. mæwæru. - متشکرم؛ نمی‌خورم.

- hær tikew biwæræ! فقط یک لقمه بخور!

- hær mæwæræymæwæru; dæs¹t wæf bə.

- متشکریم؛ اصلاً (از این غذا) نمی‌خورم./ این غذا را دوست ندارم.

لازم به ذکر است که اگر وجود یک مفعول به صورت ضمیر مفعولی در جمله لازم باشد، این ضمیر بعد از تکواژ ay- قرار می‌گیرد. مثال:

maray

شکستن

marayfamaru.

در حال شکستن آنها هستم./ معمولاً آنها را می‌شکنم.

k^wf^tæy

کشتن/زدن

k^wf^taymak^w fə.

دارد ما را می‌زند./ معمولاً ما را می‌زند.

ب) صفت

در این مورد صفت به طور کامل تکرار و به آخر آن تکواژ اضافهٔ i- افزوده می‌شود و قبل از صفت اصلی قرار می‌گیرد. مفاهیمی که از این طریق به صفت افزوده می‌شود عبارت‌اند از:

۱. شدت یا تأکید مثال:

3ir

عاقل

3irene

عاقل هستند.

3irizirene

خیلی/واقعاً عاقل هستند.

gel

ابله

gela

ابله است. (مذکر)

geligela

خیلی/واقعاً ابله است. (مذکر)

۲. عصبانیت و اعتراض مثال:

kær

کر

a) - ?anæ kærækærende jiwaw mædæydewæ? saʔatewæ çirayçiru.

مگر کر هستید جواب نمی‌دهید؟ یک ساعت است دارم صدایتان می‌زنم.

b) - ?axir fətifetæni pasa kæri ya...?

آخر مگر دیوانه‌ای اینجوری می‌کنی یا...؟

ج) اسم

در مورد اسم هم مضاعف‌سازی مفهوم اعتراض و عصبانیت را می‌رساند و به صورت کامل است به این ترتیب که فعل ربطی از آخر آن حذف و بعد از اسم اول تکرار می‌شود. مثال:

kiteb

کتاب

a) - ?anæ kitebæ kiteb či pasæfæ pænæ kæri?

آن کتاب است؛ چرا اینجوریش می‌کنی؟ (عصبانیت و اعتراض به کاری که دیگری انجام می‌دهد/ داده است).

b) - ?ane čefene dæstæw?

آنها در دست چه هستند؟

- čæmčene čæmče.

قاشق هستند قاشق. (عصبانیت و اعتراض به مورد سؤال قرار گرفتن).

کتابنامه

Jensen, John T., 1990. *Morphology*. Amsterdam.

MacKenzie, D. N., 1966. *The Dialect Of Awromān*. Copenhagen.

آرانسکی، ۱۹۷۷ (۱۳۷۸). زبانهای ایرانی. ترجمه علی‌اشرف صادقی، تهران، سخن.
 بلو، ژویس، ۱۹۸۹. «گورانی و زازا»، در رودیگر اشمیت (ویراستار)، راهنمای زبانهای ایرانی، جلد دوم؛ زبانهای ایرانی نو، ۵۵۵-۵۶۲، ترجمه آرمان بختیاری و دیگران، تهران، ققنوس، ۱۳۸۳.